

KERTINĖ PARAŠTĖ

Knyga apie „keistą sovietinės imperijos mirtį“

Kas sugriovė Sovietų Sąjungą? — ką tik Anglijoje ir Amerikoje pasirodžiusioje knygoje „Keista sovietinės imperijos mirtis“ (*The Strange Death of the Soviet Empire*, New York: Henry Holt & Co., 1995) klausia veteranas britų žurnalistas David Pryce-Jones. Išvardinęs keletą galimų atsakymų, jis pareiškia: „Gal Baltijos valstybių atsakymas pasilikti įsiurbtomis buvo tas gerklės įstrigęs kaulas, kuris uždusino imperiją... Tos tautos suvaidino nepaprastai didelį vaidmenį, su-naikinant sovietiją“.

Už tą nuopelną autorius Baltijos valstybėms paskiria net 50 puslapių, beveik aštuntadalį savo knygos, kuri stengiasi apžioti revoliucinius pokyčius nuo Elbės iki Vladivostoko.

Viena įdomiausių knygos dalių yra pokalbis su lemtingųjų įvykių dalyviais. Lietuvoje autorius pagrindiniai pašnekovai buvo Vytautas Sakalauskas, Algirdas Kaušpėdas, Arvydas Juozaitis, Vitas Tomkus ir Justas Paleckis, Jr.

Paminėjęs Lietuvos Sąjūdžio svarbą — tai, kad jis buvo modeliu ir kitiems išsilaisvinimo judėjimams — britų žurnalistas praneša, jog Sąjūdis iširo „pavydo ir varžybų verpete“. Dabar iš jo tebeliko „karčiai saldūs“ masinio judėjimo ir „pačios demokratijos“ prisiminimai.

Kodėl taip atsitiko? Kelių populiarių istorinių knygų autorius Pryce-Jones aiškina, jog Lietuva, toji „tradicinė žemdirbių visuomenė“ su lenkiškos aristokratijos sluoksnėliu, visai neturinti „demokratinę tradiciją“. Komunizmo laikais nomenklatura „grubiai ir nestilingai“ pamėgdžiojo aristokratiją. Intelektualai negalėjo turėti daug įtakos, nes jų buvo per mažą. Didžiąją lietuvių daugumą per ilgas kartas buvo idiegtas paklusnumas, ir todėl jie priėmė viską, kas jiems buvo pirmą kartą iš aukšto. „Vietinis absoliutizmas“ prisitaikė prie sovietinės okupacijos; jai pasibaigus, jis pasiliko.

Britų žurnalistas labai kritiškai peržvelgia JAV politiką Baltijos tautų atžvilgiu. Jis rašo, jog pusę šimtmečio Amerikos politikos tikslas buvo atgal atstumti sovietinį imperializmą ir išvaduoti pavergtas tautas. Bet vos tik tapo įmanoma ši idealų įkūnyti, Bush'o administracija apsiribojo raginimu „konstruktyviai derė-

tis“. Tai, autorius nuomone, juokais pavertė Bush'o vėlesnį tvirtinimą, kad jis laimėjo „šaltąjį karą“, ir tai buvo viena priežasčių, kodėl jis nebuvo perkintas JAV prezidentu.

Pryce-Jones pagiria Vytautą Landsbergį už tai, kad jis tokią JAV laikyseną pavadino „išdavyste“. Parafrazuodamas Winston Churchill žodžius apie britų laikyseną 1940 metais, jis tai pavadina Landsbergio „puikiausiąja valanda“. Tada Landsbergis autoriui priminė generolą Charles De Gaulle, kai šis 1940 metais atsisakė vokiečiams pasiduoti: „Niekas nepalikdavo Landsbergio, Sąjūdžio ir lietuvių“.

Tačiau britų žurnalistas mano, kad Landsbergis padarė klaidą, nepavertęs Sąjūdžio partija, ir palygina jį su Estijos Edgar Savisaar: abu „nelinkę eiti į kompromisus net su draugais ir kolegomis, beveik nepakenčiamai įsitikinę savo teisingumu ir sugebėję daryti teisingus sprendimus — trumpai tariant, labai tinkami kritiška valanda pasipriešinti rusams“.

Algirdas Brazauskas autoriui atrodo „sveikas“ ir „gerai nusiganęs“. Jo „politinis miklumas“ padėjęs jam iš komunizinio pavirsti „nacionalistiniu“ autokratu, „vėlesniu juo Smetona“.

Autorius prabėgomas apšviečia pasaulį, kad antisemitizmas Lietuvoje buvęs dar aršesnis, negu Lenkijoje ar Ukrainoje. Jo vienintelis autoritetas yra istorikė Dina Porat, Dovo Levino - Efraimo Zuroffo istorinės mokyklos pasekėja, „koketyvinės kaltės“ ir „entuziastingo“ lietuvių „masinio“ dalyvavimo žydų žudynėse skelbėja. Beskubančiam autoriui nė nedingtelėjo tuo svarbiu klausimu pasiteirauti Lietuvos žydų švietimosi nuomonių.

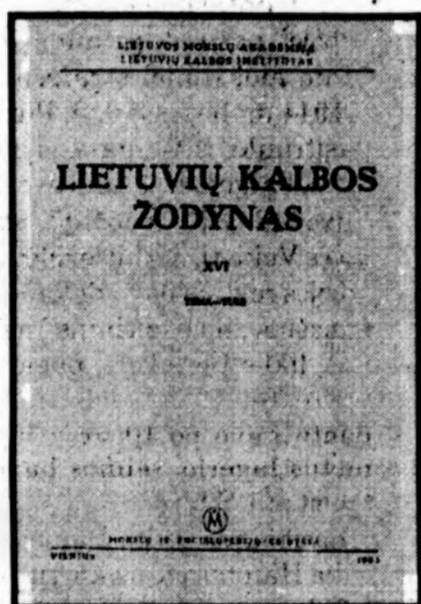
Toksai paviršutiniškumas paženklina ne vieną knygos puslapį. Dažnai neišduki, kur autorius reiškia savo nuomonę ir kur jis kartuoja savo pašnekovų istorijas. Ne vienam skaitytojui kils klausimas, kaip ta „absoliučiai nedemokratiška“ ir savo pavergėjams paklusni tauta sugebėjo išlaikyti savo tapatybę ir net suvaidinti ypatingą vaidmenį, sugriaunant sovietinę imperiją. Jei kas užsigeis pasitikrinti, kokiais istoriniais šaltiniais pasiremamas autorius priešio tokių išvadų apie Lietuvą, knyga nesuteiks atsakymo. Autorius nesitei-

Vėl naujas lietuvių kalbos turty aruodas

ANTANAS KLIMAS

Lietuvos Mokslų Akademijs. Lietuvių Kalbos Institutas. Lietuvių kalbos žodynas, XVI tomas TEMA — TULĖ. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995. 1,087 puslapiai.

Šių metų viduryje pasirodė seniai lauktas šešioliktasis didžiojo akademinio lietuvių kalbos žodyno tomas. Jį rašė dvylika kalbininkų, visi iš Lietuvių Kalbos Instituto. Vyriausiasis redaktorius: Kazys Ulvydas. Redakcinė kolegija: J. Paulauskas, K. Ulvydas, V. Vitkauskas, K. Vosyltė.

Teisybė, gal čia pat reikėtų pažymėti, kad šia vasara prof. Kazys Ulvydas jau išėjo pensijon, o vyriausiuoju LKŽ redaktoriumi išrinktas dr. Vytautas Vitkauskas, nepaprastai patyręs ir darbštus kalbininkas. Ta pačia praga norėtume jam ir jo bendradarbiams palinkėti LKŽ leidimą užbaigti ligi 2000 metų.

Kaip paprastai, pirmiausia rasime santrumpų sąrašą, labai ilgą sąrašą, net 17 puslapių. Mums gal įdomiausia yra paieškoti, sakysime, kiek užsienio lietuvių rašytojų bei kitų mokslininkų yra minimi šiame sąrašė, kurių citatos duodamos iliustruojant įvairių žodžių įvairias reikšmes. Arba, kaip mes čia kartais mėgstame pasakyti: kurie iš užsienio kūrėjų per šį žodyną pamažu „grįžta“ į Lietuvą. Deja, randame, tik šešiolika užsienio lietuvių rašytojų ir kelis mokslininkus, daugiausia kalbininkus. Kadangi daugelis iš mūsų gal dar ilgai nematys šio tomo, čia ir surašysime visus tuo šešioliką, galima sakyti, „išrinktųjų“:

1. Jonas Aistis
2. Vytautas Alantais

kė pridėti bibliografijos, rodyklės ar išnašų. Jo knygos Lietuva neturi istorinio fono. Partizaniniam karui prieš okupantus ir religijos persekiojimui suteikiama po sakinį. Taip bėgomas ir apgraibomis rašomos žurnalistinės istorijos.

Algirdas Landsbergis

3. Pulgis Andriušis
4. Kazys Bradūnas
5. Bernardas Brazdžionis
6. Liudas Dovydėnas
7. Jurgis Jankus
8. Marijus Katiliškis
9. Vincas Krėvė-Mickevičius
10. Alė Rūta (Elena Nakaitė-Arbačiauskienė)
11. Jurgis Savickis
12. Ignas Šeinius
13. Antanas Škėma
14. Antanas Vaičiulaitis
15. Vydūnas (Vilius Storasta)
16. Stepaš Zobarskas.

Sunku pasakyti, kodėl tik šešiolika užsienio lietuvių rašytojų buvo įtraukti į šį LKŽ tomą. Mes galėtume tik spėlioti daugmaž taip: visi šie užsienio lietuvių rašytojai pradėję rašyti dar prieškarinėje Lietuvoje, dar prieš 1940 metus. Jie, tarkim, yra jau tapę lyg ir lietuvių literatūros klasikais. Bet yra viena lyg ir „neaiški“ išimtis: Antanas Škėma, kurio pirmieji raštai pasirodė jau Vokietijoje, apie 1946 metus. Galima tik spėlioti, kad Škėma įtrauktas gal dėl to, kad jo kai kurie raštai buvo išleisti Lietuvoje anksčiau, negu kitų užsienio lietuvių rašytojų.

Mums atrodo, kad galėjo būti įtraukta ir daugiau užsienio lietuvių rašytojų. Nesiimsime čia sudarinėti kokių nors sąrašų, nes mūsų kiekvienas gal vis kitokių sąrašus sudaryti. Tarp kitko, gal reikėtų prisiminti, kad šis tomas buvęs baigtas redaguoti ir įteiktas spaustuvei jau prieš kelerius metus; tad gal nėra buvę pakankamai laiko viską iš naujo perrašyti, nes tokiame žodynu žodžių atranka ir išrankos darbai yra milžiniški. Lieka tik tikėtis, kad būsimuose LKŽ tomuose užsienio lietuvių rašytojai bus pamažu įtraukiami daugiau ir daugiau.

Keistoka yra taip pat tai, kad niekur neminama Boston'e Juozo Kapočiaus išleista 37 tomų *Lietuvių enciklopedija*, pati geriausia ir didžiausia iš visų ligi šiol išleistųjų. Čia jau LKŽ redakcija pasiteisinti gal ir negali: bostoniškė LE jau seniai yra keliose Vilniaus bibliotekose.

Keista taip pat, kad niekur neminama JAV dešimt metųėjusi *Gimtoji kalba*. Juk aišku, kad tuose JAV leistuose žurnalo 40 numerių, kuriuose rašė patys žymieji mūsų kalbininkai, būtų tikrai buvęs vienas kitas geras pavyzdys LKŽ XVI tomo žodžiams iliustruoti. Kiek man žinoma, Vilniuje jau seniai vienas kitas kalbininkas turėjo pilną JAV *Gimtosios kalbos* rinkinį. Iš kitų užsienio lietuvių mokslininkų minimi trys kalbininkai: Petras Jonikas, Antanas Salys ir Pranas Skardžius, o santrumpose minimas filosofas-pedagogas Antanas Maceina.

Šiame tome — mano apytikriu bet gan tiksliu apskaičiavimu — yra apie 12,500 žodžių. Paprastai, tokia 1,080 puslapių tomas telpa apie 20,000 žodžių, bet šį kartą yra kiek mažiau, nes kai kurie T — raidės žodžiai apima labai daug puslapių: *traukti* — 94 puslapiai, *tikti* — 33, *tiesti* — 22, *trinti* — 23, *trūkti* — 21, *tešti* — 17, *tėvas* — 5 puslapiai ir t.t.

Sakysime, *traukti* užima beveik 9% viso tomo. Dėl to, kad *traukti*

1. *tema* sf. sing. (4) FrnW, Lkv, Arm, Eiš, Zrm žr. tamsa 1: Ve, jis dirbs lig temōs Bt. Nu aušros lig temōs ūžė mašina ūzv. || Vienas pragrė 6 šimtą šeštoku, dar temelė netemo TDrIV117(Btrml). Kur mūs sesulė temelė temė, kur lelijėle gaidžiai giedojo? (d.) Mrs. Temelė temo, aš dar dirvelėj LTR(Rod). Išaušo aušraitė, sutemo temaitė, patekėjo šviesioji saulaitė LMD(Grz).

2. *tema* sf. (2) KZ, TZZ 1. S, Rtr, DZ, LTEXI259 *literatūros kūrinio, mokslo veikalo, straipsnio, nagrinėjimo, kalbos pagrindinė mintis, idėja*: Nukrypti nuo temos NdZ. Staiga pereiti prie kitos temos r: Žmogus — nuo amžių sena ir kiekvieną kartą nauja tema J. Grus. Gyvenimas — tai neišsėmiama tema S. Ciurl. Kaukazo įspūdžių temomis parašiau labai nedaug, vos keletą trumpųjų eilėraščių V. Myk-Put. 2. DZ, Trp2 *mokiniams duodamo rašyti literatūrinio rašinio antraštes formuluotė*: Mokykloje mokytojas kartą mums davė laisvą temą iš lietuvių literatūros klasikais. 3. MuZ, TrpZ, LTEXI259 *muz. pagrindinis kūrinio ar jo dalies motyvas, pagrindinė mintis*: Temą su variacijomis DZ. 4. TrpZ *lingv. žodžio ar formos kamienas*. 5. rš *lingv. žodžio kamieno galo balsis*.

**tema* sf. KZ žr. temas.

**temas* sm. (2): BSVLI *pastaba*; plg. tēmyti: Pragaisk su savo tēmais! J.

tematas sm. (2) žr. 2 tema 1: Su džiaugsmu toks apsiėmimas būtų tapęs pasveikintas, jei kalbėtojas kitą tematą būtų išsiskyręs A1885,364.

tematika sf. (1) DZ, TZZ *gožinės literatūros, dailės ar kt. kūrinio, ypač kūrinio grupės, temų visuma*: Ieškoti savo

kūrybai tematikos NdZ. Siužetiniuose paveikluose religinė tematika pamažu užleido vietą pasaulietiška rš. *tematinis*, -ė adj. (1) 1. DZ, NdZ, Trp2 *apimantis temų visumą, susijęs su tematika*: Atskirą tematinę grupę sudaro pasakos apie piršlybas, vedības bei vedusiųjų — vyro ir žmonos — tarpusavio santykius LTrV27. Etimologizuojamos tematinės žodžių grupės (žuvų, paukščių, giminystės terminų pavadinimai ir pan.) BrV145. 2. NdZ, LKGI229 *lingv. turintis kamieno galo balsį*, *tema*: Knygoje palyginti atsargiai reiškiama nuomonė, kad atematinės būsimoji laiko daugiskaitos formos esančios senesnės negu tematinės BVIII201. Dabartinėje lit[eraturinė]je kalboje [veiksmazodis] yra tematinio, arba balsinio, asmenavimo LTEXII125.

tembras sm. (2) DZ, NdZ, MuZ, TZZ; Rtr, Vt, KZ, LTEXI259 *garsu spalva, kurią sklygoja pagrindinį toną papildančių obertonų kiekis ir intensyvumas*: Žmogaus balso individualų tembrą lemia forma rezonuojančių ertmių, kuriose vieni antuojančių stiprėja, kiti silpsta V. Las.

temdymas sm. (1) 1. Rtr, NdZ, KZ → temdyti 1. 2. NdZ → temdyti 5: Šamponas temdymas DZ.

aptemdymas sm. (1) Rtr, NdZ, KZ: LL194 → aptemdyti 1.

užtemdymas sm. (1) NdZ, Fz2374; Z0Z 76 → užtemdyti 1: Baltalksnikauk, nepakęsdami užtemdymo, ima skursti ir palaipsniui išnyksta rš. || Užtemdymas (spindulio) SkZ70. Dabar tai nebėr šitų užtemdymų saulelės Skp. *temdinėti*, -ėja, -ėjo *iter. dem. temti*.

Didžiojo lietuvių kalbos žodyno šešioliktojo tomo TEMA — TULĖ pirmasis ir paskutinis puslapis

niekur negavo Tiz. O Viešpats teduoda jums pakajų visados tūlu būdū Ch'2PvT3,16. Per metus tūlais nusidėjimais Dievą pažeidė sp163. Tūlais būdais rūpinasi, idant juos atrastų SE153. Per tūlus vargus ir priespaudas reikia mumis joti keralyston dangaus DP487. O toji [moteris] didesnius ir tūlesnius ženklus meilės jop parodė DP481. Piktas kalbėjimas tūlas yra MP163. **tūlai** adv. SD'205, N: Išžiuta tūlai joda SD424. Tūlai darau SD324. Tūlai sudintas Sut. 3. *ilgas* (apie laiką): Nė popierius gražina, nė mumis išleida [i Vokietiją] tokius tūlus metus Dov.

tulbėlė sf. (2) KZ; L, LBZ, tulbėlė LFI1532 *tulpė*.

tuldu tuldas interj. voliojimaiis nusakyti: Gaidys žiūri, ka Samutė voliojas tuldu tuldas Jns.

tulė interj. 1. L *pul* (sakoma siundant šunį ar ką gsdinant): Tulė vagį, tulė! Br. Aš nutverčiau jam (vilkui) už uodegos ir baisiai surikau: tulė! tulė! BM146(Sd). Tulė tulė, kiauie, kiauie, ar tau neprieteli! Vazg. 2. *čiule* (kartojant kas nors gedinamas): Tulė tulė, begėdi, jauti! Pit. Tulė tulė, kiauie, kiauie, ar tau negėda į svetimas trešnes lipi! Brs.

2. **tulė** interj. smarkiam siundymui nusakyti: Tulė, tulė! — šaukia, kad bėgtų Jns. Tulė tulė tulė dvaro šunį! Tulė tulė! — šaukė, net laukaj skleidėš Lem.

tulė! sf. (4) J. Jabl, NdZ, FrnW, KZ, Vt, Lkč, Grš, Lkš, Snt, Dkš, Šn, Mrj, tūle (2) Vlkv, Plv, PnmA, Šmk, Sk, Skdv, Rs, Kv, End, Pit, Zd, Vks; Brt, Sil, Pm 1. J. Jabl, NdZ *įšties įvore*: Tulė užmaujama N. Medis aštes tamos į tūle Pkn. Susilankstė tulė, tai nelenda pedėlė Rms. Tulė jau išdilius — ratas klederuos kt. Išsitraukė iš asies lušnis su tūle ir nubuko ratas Br. 2. KZ, L, Pit, Skr, Jrs *geležinė kastuvo, šakės ar kito įnagio užmo*: Lopetos arba šakės ta grandis, kur įkiša medinį kotą vadinas tūle Skn. Nulūžo spato tūle Prk. Į tūle įtinka kotas J1666. Ant šakės medinės buvo antkabintos tūlelės gelžinės Sts. 3. S, LdvN, Sk, Kv *galastuvo makštis*. 4. NdZ, Rs *strėlinė*: Ant suolo gulejo tiek jau tūlių su mėtiniais V. Piet. Už pečių turėjo pilną tūle strėlių A. Vien. 5. Pk *odinis viržių apmovas*: Kai plėškė be tūlių, tai arklų kiauiri šonai Siv. 6. LTR(Pd) žr. tūlele 4. 7. D. Pošk, Kos37, LVIV260, Skd, Ms, Zd, Lc, Vks, Pit, Als, Tl, Zr, Ping, Lkž, Ūzv, Krlk, Up, Rs, Skn. Smk *latakas skysčiai leisti*: Tulė buvo bačkolje], par tą tūle ir bėgs vanduo Lkv. Išgręža su gražtu [medij] ir įkala tūle, par tą teka kik. Žlugiant drabužius par tūle bėgino sarmą Sk. Kyštis ing tūle kišamas 1. Užkiškė tūle, ka alus neišbėgtų kai. Į kiauyrnė reik įkaliti tūle, pagal kurios sula tekėtų į ketą stotką S. Daus. 8. *statinės kaištis, volė*: Bertainiai medaus tūlemis žėmyn gulėjo ant suolo V. Piet. Su tūle būdavo užkimšta bačka su alum Kv.

Šiame numeryje:

Nauja knyga apie Sovietų Sąjungos mirtį • Didžiojo lietuvių kalbos žodyno XVI tomas • Žemynų užuominos Elenos Tumienės poezijoje • Balio Augino Vėlinių baladė • Pokalbis kavinėje • Antano Sorkaus „Basų kojų nostalgija“ • New York'o dailininkas Robertas Kaupelis

Elenos Tumienės „Karaliai ir Šventieji“: Žemynos užuominos

Minint poetės mirties metines spalio 21 dieną

ŽIVILĖ GIMBUTAITĖ

Elenos Tumienės *Karaliai ir Šventieji*, 1957 metais išleistas eilėraščių rinkinys, susiskirsto į tris dalis: „Mano Sesės“, iškilių Lietuvos moterų atvaizdavimas ir dedikacijos rašytojoms; „Aureoles“ — dr. Vydūno ir kun. Alfonso Lipniūno pagerbimai, baladė „Joninių naktį“, trilogija „Šventoji Šiluva“; ir „Neono šviesas“ — meditacijos, proginiai eilėraščiai, ir gamtos lyrika, baigiant su „Himnu Žemei“. Skaitydama šią knygą 1990 metais, jautiau Žemynos dvasią eilėraščių potekstėje, susijusia ypač su Lietuvos vietovėmis, folklorinėmis apeigomis, moterų portretais, ir gamtos įvaizdžiais. Pagalvojau, kad žemės deivės aspektai susiderina su kitomis Tumienės poezijos dimensijomis — istorine, psichologine, religine, ir lyrine; kad Žemyna yra vientisa gija šiame rinkinyje, suteikianti atmosferą, kūrybinį džiaugsmą ir pagrindą autorės pagarbiams tonui.

Žemyna pasireiškia pirmiausia spalvomis ir formomis, gamtos įvaizdžių testinumu nuo Baltijos krantų iki Ramiojo vandenyno: iš vienos pusės matyti kalbantys medžiai, „Beržas ir Drebulėlė“, iš kitos, kiparisai, sikamurai, citrinų apsnigtų kalnų fone: sprogstantys derliumi Lietuvos laukai, išpuošiusios žibuoklėmis pievos, toliau ugningi kaktusai, auksiniai dykumos žiedai. Kalifornijos aguona yra palyginama su Žemaitijos „saulės gelele“, „trapia gintaro taurele... Nuo žalčio skobnių žemėn atnešta“ (p. 53). Gilesnė poezijos struktūroje Žemyną įteigia tautosakos motyvai,

A. a. Elena Tumienė 1987 metais

papročiai ir giminingos senosios baltų religijos mitinės būtybės, pasakojimų ir legendų arba tiesiog istorijos rėmuose. Lietuvos karalienių atvaizdavime veikia žaltys, namų židinio, vaisingumo, sveikatos ir gerovės simbolis; gyvuoja gabija, amžinoji židinio

ugnis, prižiūrima šeimos motinos. Baladėje „Joninių naktį“ pasirodo laumės, žemiškos vandens sferos deivės, darbščios naktinės būtybės, ir kaukai iš savo buveinės miške, po žeme; svarbi ir veiksmo vieta — šventas Rambyno kalnas ant Nemuno kranto.

Aliuzijos į Laimą, Laumę-Raganą ir pačią Žemyną eilėraščių kontekste apibrėžia dvi Senosios Europos matriarchalinės religijos sferas: vandeninę, lunarinę deivių sferą ir žemiškąją.

Žemyna, tiksliau Žemynos aukuras, užtikamas pradžioje sonetų ciklo „Kunigaikštyste“ — apie Nomedą, 13-ojo amžiaus Prūsijos didvyrio Herkaus Manto dukterį:

*Ji žaidžia, džiūgaujia ir klosto
Prieš saulę Priegliaus grovėje
spalvingas Vaivos juostas,
Ir nardo, kaip undinė, krikštolo
bangose
Ar susirinkusi sausų šakelių ir
sakus kvapiuosius,
Neša Žemynos aukuran po
žydinčiąja ieva...*

(p. 17)

Šio pobūdžio lyriškas įvadas, primenantis „pavasariškas“ įžangas trubadūrų dainose, būdingas daugeliui eilėraščių, kaip gamtos ir Dainavos fonas istoriniam epizodui ar charakterio veiksmui. Palyginti „Aldonos kraityje“:

*Pavasari, kai pumpurai į saulę,
Saldžiai smalsias širdis atvėrė,
Jaunam Mozūrų kunigaikščiui iš
svetimo pasaulio
Ji tarė „taip“.*

(p. 16)

Tumienės „Sesėse“ matyti indoeuropietiškos, patriarchalinės kultūros žmogus, mylimoji ir dukte, šalia Senosios Europos religijai būdingos motinos, karalienės, „ponios“, teikiančios gyvybę, gerovę laimę ar nelaimę. Jų paveikluose, ypač pasikartojančio pasiaukojimo temoje, yra ryški autorės krikščionybė, susi-

jusi su tėvyne (dar aiškesnė „Aureolėse“). Senosios ir naujosios religijos sluoksniai savaime susiklostė; tik viename eilėraštyje — apie Mortą, Karaliaus Mindaugo žmoną, „Trijų Karalienių“ serijoje — susiduria vienas su kitu. Nelengva Mortai atsizadėti igimtųjų papročių Lietuvos Krikšto, jos karūnacijos, metu:

*Ak, nežinojau, kaipgi aš žalčius
šventuosius
Iš židinio namų ir nuo karaliaus
skobnių, ir iš sosto menės
Išprašysiu? Ir kaipgi aš pati
nustosiu
Lankiusi šventą ažuolyną ir jo
žynį seną
Ir klausiusi būrimų jo apie mūs
kunigaikščio žygi?*

(p. 12)

Galime pastebėti įvairius, iš pagrindų tris, Žemynos aspektus: Žemyną „Ziedkelėle“, „pumpurų budintoją“, simbolizuojančią augmeniją ir žemės derlingumą bei ciklinį gamtos ritmą; Žemę Motiną, kaip žemiškosios motinos archetipą, teikiančią gyvybę ir sveikatą, auginančią ir ugdančią; ir Mirusiųjų Motiną, Žemės Motinos antrą pusę ir gamtos atgimimo aspektą dvasine prasme. Žemyna giminiuojasi su graikų Gaia ir trako-frigų Semele; Žemės Motinos bei Mirusiųjų Motinos aspektuose, su graikų Themis, kolektyvinės sąžinės ir teisingumo deive (pagal Mariją Gimbutienę 1989-b: 159). Žemyna yra sujungama su Austėja, bičiū, „oro“ dievybe ir šeimynos globėja: abi yra „augimą skatinančios“ deivės, tačiau „Žemyna... ziedkelėle, o bitele žalioj lankoj medų kopinėdama, aplanko visus Žemynos iškeltus žiedus; Žemyna išaugina linus, o Austėja prižiūri jų audimą, ir t.t.“ (A.J. Greimas

1979: 259-60). Todėl kalbant ne tik apie „ziedkelėle“ (minėtuose augmenijos ir pavasario įvaizdžiuose), bet ir apie Žemyną perkeltine prasme, kaip moterų metaforą, išjudinami įvairūs aspektai ir giminigai, ne visada apėriami, bruožai.

Tumienės poezijoj dosnių, generiškių karalienių ir kunigaikštienių atvaizdavime — Vytauto Didžiojo motinos Birutės, Gedimino dukters Aldonos, Barbaros Radvilaitės — motiniškos ir karališkos savybės dažnai pasireiškia sudvasintos gamtos fone, lyg susijungia su žemišku jų archetipu. Žemė Motina yra metafora šioms moterims per diaforą, palyginimą sugerinimo metodu. „Kunigaikštienės Birutės dainoje“ Birutės vizija sūnaus Vytauto būsimo narsumo karuose su kryžiuočiais sutampa su tylios, paslaptingos nakties ramybe, sukaipiančia jos motiniškas, ugdančias jėgas:

*Klatingoji naktis sidabranankė
Apglėbusi bučiuoja ežerą Trakų,
Kad jis mėnulio pusę deimantinio
lanko
Nuskandintų sietovon savųjų
vandenų...*

*Ir tokią naktį tylia, paslaptinę
Nebesilgiu ašen švento šilo;
Net Baltijos smaragdo man jau
nebestinga,
Kai jos bangų daina širdyje tylia...*

(p. 14)

„Aldonos kraityje“ Aldona iškeliuoja Lenkijon su ypatingu kraičiu, būtent laisve lenkų vaiminiais (24 tūkstančiams pagal autorės išnašą, Jono Šliūpo duomenis), „kai lankos linksta nuo auksinių svėrių“:

*Dabar, kai lankos linksta nuo
auksinių svėrių,
Jinai į svečią šalį į marčias*

*Jau iškeliauja. Štai krauca
tėviškes laukų saulėtą liną
I balto klevo kraitines skrynias,
Kieme rikiuojasi buvę vergai jos
tėvo Gedimino.*

(p. 16).

Aldona — nuotaka, kartu kunigaikštienė, teikianči gerovę ir laimę, palygintina su Žemės Motinos derliumi; jos portrete randame „teisingumo deivės“ Žemynos užuominas.

Kitur Žemyna pasireiškia kaip atskira būtybė, atpažįstama savo galiomis per metonimiją, pvz., akmenį ar kalną, arba poezijos priemonę personifikaciją. Tokia deivės nepriklausoma manifestacija, reikalaujanti visuomenės dėmesio ir pagarbos, gali būti suprantama kaip Žemės Motinos bei Mirusiųjų Motinos jėga ir suverenumas.

Žemynos akylumas nurodomas dramatiškoj baladėj „Joninių naktį“, gyvųjų susitikime su mirusiųjų vėlėmis, senolių dvasiomis, ant Rambyno, „paprčio žiedo stebuklu pasigėrėti“ (41), gamtos ir Dangaus Dievo apogėjų šventi. Didžiam susirinkusių nusivylimui Rambyno aukuro akmuo šių naktį dingęs, liudija „laumius visas laukas“: akmuo paskandintas Nemuno dugne, įmestas okupantų kareivių. Nelaimė yra įteigiama poemos pradžioje, rimtos būtybės, lyg Joninių nakties personifikacijos, gestuose:

*Šilta šitoji Joninių naktis šventa,
Iš saulės patalo ugninio atsikėlus,
I mėlyno safyro skraistę
suisupus,*

*Žengia rimta,
Kietai sučiaupus lūpas
Virš Nemuno tyliųjų vandenų
I protėvių Rambyną.*

(p. 41)

Poemos gale, paparcio žiedas nuyvsta: „Tą naktį pumpuras pavysta.“ (Nukelta į 3 psl.)

Gytis Laukinis

Notre Dame du Café

*Pirmadienio rytą atsibudau anksti, net
ankščiau, negu eiliniams rytais. Atostogos
kažkaip kviečia nemiegoti. Atsipeikėdama nuo
keistų sapnų, prie kurių turėčiau būti jau
pripratusi, nusivirduliuoju virtuvės link, ruošiau
vandenį paversti kava.*

Savų gyvenime visada jaučiausiu traūką jaunų moterų, kurios kavą pardavinėja. Ta trauka dažniausiai reikšdavosi jų kūnu judesiais, kurie akimirka būdavo pasaulio ryškiausiai, o kita akimirka tiesiog dingdavo iš atminties: nenuoširdi šypseną, kuri Amerikoje reikalaujama iš visų, kurie dirba visuomenės tarpe, vikrus espresso automato vairavimas, tarytum žaidimas su mirtimi — garai, karštis, pavojus, bet moters rankose mirtis pavaldi, paklusni. Kulminacinis taškas: momentas, kai jos man gražiai duoda — praga nors akimirka, dar vienai akimirka, — pajūga pirštų švelnų prisilietimą prie mano delnų. Nueidavau prisėsti, už laikraščio slėptis, slapta stebėti pardavėją, kurios nenuoširdi šypseną man atrodo davo nuoširdi.

Reikalas dažniausiai baigdavosi tuo, kad į kavinę užeidavo mano amžiaus vyras, užkalbindavo pardavėją, atrodė, kad susitiko didžiausieji pasaulio draugai, be perstojo šnekėjo, šnek, šnek, šnek, padavėjas nuo vyro neatitraukdavo akių, bent ne tol, kol nebuvo susidariusi eilė gero tuzino iniršusių kavomanų. Baisiausia, kad pats vyras dažniausiai net kavos negerdavo. Siaubas.

Tais momentais staiga baisiai susidomėdavau savo laikraščiu. Tokiu būdu esu nepaprastai daug išmokęs. Žinau, kelintą valandą rodomos populiariausios televizijos laidos, kuri stotis jas transliuoja, nors pats televizoriaus neturiu. Žinau, kokios pagrindinės politinės partijos Čekijoje, užjaučiu Amerikos kapitalizmo milžinus, kurie apgailestauja, kad dar vis neįmanoma su Vietnamu laisvai prekiauti. Žinau, kad Didžiosios Britanijos princesė neseniai lankėsi Nepalyje. Žinau, kad Indijoje neseniai buvo išvengta masinių riaušių, policijai Hindustane išvengta minių ašarinių dujomis. Žinau, kokios geriausios vietos Afrikoje stebėti liūtus ir dramblius. Žinau, kokios

problemos iškyla Argentinoje, siekiant išlaikyti tam tikrą demokratiją, bet tuo pačiu patenkinti kariuomenę. Esu pasaulį jau kelis syk apkeliavęs.

Tą dieną, tačiau, išėjo visai kitaip. Rodėsi, bus diena, nesiskirianti nuo visų kitų. Skaiciau vietinį laikraštį, kuris pirmam puslapy net trim straipsniais dėstė mirsto šiuokliu išvežimo bėdas, o priedui teko klausytis kalbotyros aspiranto, kuris per garsiai savo pašnekovei aiškino, kad Amerikoje gyvenantys oposumai yra pachyderm giminės žvėrys. Bet juk jie ne storaodžiai, o sterbliniai. Norėjos jam trenkti. Pagalvojau apie Amerikoje plintantį akademinį nuosmukį. Taip pat prisiminiau savo tėvą. Vaikščiojame zoologijos sode pavasari, pasidžiauge liūtais einam pas dramblius, matyti ant pastato užrašas „PACHYDERM HOVESE“, o tėvas aiškina, kad tai „Storaodžių namai“. Tai ne tik Afrikos ir Azijos drambliai, bet ir raganosiai, hipopotamai, Pietų Amerikos tapyrai. Tėvas buvo geras kalbos mokytojas. Idomu, kokį tėvą turėjo tas kalbotyros aspirantas. Turbūt ne tokį, kuris savo vaikus vedavo į zoologijos sodą pasidžiaugti gyvuliais bei šiek tiek lotyniškai išmokti.

Buvau tą dieną irzlus. Erzino daug kas. Ryte tingėjau vaikščioti, nutariau autobusą pavažiuoti. Aukščiausio lygio klaida. Įlipus pasirodė, kad jau nebebuvo kur sėsti — tai jau pusė bėdos, bet erzino tai, kad stovintieji visiškai nesiteikė trauktis atgal priimti naujų keleivių. Garsiai irirauko, „Atgal!“, prie rėkimo prisidėjo ir vairuotojas, kuris turbūt dar irzlusnis buvo. Kaip nors ištvėriau tą kelionę. Erzino tas kalbotyros aspirantas. Erzino tie žmonės, kurie kavinei prieš mane eilę stovėjo, niekaip negalėdami apsispręsti, ko jie norėjo, galų gale užsisakė espresso be kafeino. Baruose jie turbūt prašo degtinės be alkoholio. Buvau irzlus, bet nežinau, ar mane erzino patys žmonės, ar tik mano jžiūrėtos juose neva ydos. Greičiausiai patys žmonės, bet negaliu būti tikras. Net ir šandien nežinau, bet kai dabar pasitaiko irzlumas, tą dieną ryškiai prisimenu, ir užėina toks linksmas irzlumas, toks, kuriuo galima ir džiaugtis.

Tą dieną kavinėje atsiraudo. Universitetas atostogavo, normalūs studentai buvo išvykę saulintis Floridoj, turtingesnieji Mek-

sikoj, Vargšėni ir nenormalūs pasiliko. Nežinau, prie kurios grupės save priskirti — gal prie abiejų. Vargšėni, nenormalūs ir irzlūs, bet linksmi studentai pasiliko. Gal taip geriau. Skaiciau apie šiukšliavežius, erzino žmonės, geriau ketvirtą kavos puoduką, galvojau, kaip čia dabar bus.

I darbą važiuoju rytiniu autobusu. Jis kasdien gana prigrūstas, net ir ši rytą — maniau, kad per atostogas bus ramesnis gyvenimas, bet šį rytą visai kitaip. Dažniausiai einu pėsčia, bet ši rytą uždelsiu, nutariau iš puodelio kavos išvirti, o ne vieną. Su chaluta bute patinoti, gyvenimą vertinti, trunkios muzikos pasiklausyti, kaimyną erzinti. Paradoksas — dirbu kavinėje, o prieš darbą reikia laiką gašinti, savuose namuose tą pačią kavą gerti. Ką padarysi. Viskas baigėsi tuo, kad terti autobusą važiuoti, idant neveluočiau. Nesmagi kelionė. Sėdėjau pačiam gale, ten visada mažiau žmonių, bet ši rytą sulipo minia, mindžiojo kojas, beprotiškai spoksojo viens į kitą, tylėdami keliavo darban. Jau nebe žmonės, o minia, kažkaip nelabai protinga. Saulėtas rytas, o mes susigrūdę riedančioj dėžėj. Vel paradoksas. Važiuojame i darbą, i mokslą, i gyvenimą, i mirtį, ir stengiamės per daug apie tai negalvoti. Važiujame autobusu ir sprendžiame egzistencinius klausimus. Tai turbūt nesveika, bet reikalinga.

Koks nors neramus rėksnys visus nuolat ragino trauktis atgal, kad jam daugiau vietos būtų. Tokie žmonės turėtų nusiraminti. Prisiminiau savo motiną „Ramybės vardan“, ji sakydavo, kai jos užklaudavau, kodėl ji nesiškundžia, kai tėvas ne tuos kavos filtrus nuperka. Ramybės vardan nereikėtų autobusuose rėkti.

Atsiraudo darbe. Ten tenka nuolat šypsotis. Net ir tą dieną, kai mano močiutė mirė, vis vien reikėjo šypsotis, nusijuokti. Vaidinti, kad viskas gerai. Pagalvojau, kiek šitoj kavinėj žmonių šiandien gėdi mirusiojo. Turbūt ne vienas. Bet turbūt daugiau žmonių džiaugiasi kokia nors pergale, ar bent negalvoja apie mirtį. Tai jų valia.

Nusibodo apie šiukšles skaityti. Vis dažniau pakeliam akis. Galvojau apie mirtį. Taip dažnai pasitaiko. Mądinga šitokiose kavinėse rodytis juoda apranga — įsivaizdavau laikraštyje skelbimą: „11 v.r. bus išgerta kava

gedulingoj kavinėj“. Stebėjau pardavėją, ji lyg kažkur matyta. Be abejo, daug kartų matyta šitoj kavinėj, jos pamaina dažniausiai rytiais. Kartais ji ir savaitgalį vakarais dirba, tada būna tuščiau, ir man nuo to irgi ramiau. Daugiau kavos reikia.

Štai atžingsniavo tas vyras, kuris kone kasdien užėina, perskaito visus laikraščius. Tai nemažas pasiekimas, nes čia jų gaunam net penkis. O juos perskaitęs, dažnai išsitraukia savo. Paskui juo nors išėina iki kito karto. Norisi su juo atsiveiktinti, bet jis vis kaip nors išstengia nepasitebimai išdumti laukan. Tai jo valia.

Šioj kavinėj kasdien turime dvejų skirtingų kavų pasirinkimą — turime „šviesios“ ir „tamsios“. Žinoma, ta šviesi kava ne taip baisiai šviesi ar permatoma, čia reikalas eina apie reliatyvumą. [domu, kaip žmonės skirstosi pagal kavos pomėgį. Tie, kurie čia retai rodosi, ar

Rasa Jurgelėnaitė „Notre Dame du Café“ Tušas

su draugais ateina, šiaip nedideli kavos austruoliai, prašo šviesios. Tie, kurie čia jau nutarę apsigyventi, dažniausiai prašo tamsios. Dvipoilis skirstymas, labai paprastas. Žinai, kad šis vyras kasdien, ir kas vakarą, kai esu čia dirbusi, užsisako tamsios. Bet malonu ir juokinga išgirsti, kaip jis tą žodį ištaria. „TAMSIOS“, drūtai, rimtai, lyg būtų jau pasaulio galas, ir reiktų paskutinį kavos puoduką išgerti.

— Šviesios? — klausė padavėja.
— TAMSIOS, — atsakiau, šiek tiek irzlusnis pasidaręs. Bet paskui ėmė šioks toks juokas. — Kūd juk ne pirmą kartą man kavą pilstot. Jodėl reikia klausti? — išdrįsau ją prašnekonti.

— O, nieko. Pasaulis keičiasi, žmonės ir jų nuomonės, polinkiai taip pat, — atsakė jinai.
— Turiu būti jiems jautri.

Nežinojau, ką toliau sakyti, teks dar kavos išgerti, sugalvoti kokį nors kandy, ar saldu, atkirti. Prisikliukinau per daug grietinėlės, linksmai laisčiau grindis pakeliumi atgal prie staliuko. Nebelieku neskaitytų laikraščiu, juolab, kad kažkas nudžiovė prestižinį New York Times. Nu, nieko, pagalvojau, išsitraukdamas net mandresni svetima kalba dienraštis. Žinios jame jau pasenusios, bet turėtų visiems didelį įspūdį padaryti. Tokius laikraščius, kaip šis — Tėvynės savanorio-kūrėjo žiburio aidų ateities laiškus — reikia skaityti viešai, kad visi gerėtųsi, gal net užklaustų, kokias per kalba jie parašyti. Smagu būna, juos perskačius, palikti tarp kitų, eilinių laikraščiu.

Jau popiet, ramiau, retėjo kavomanų gretos, galima buvo šiek tiek apsitvarkyti. Kitaip ateitų savininkas, be reikalo skūstųsi, kad jo kavinėj atsiradusi netvarka. Žinoma, formaliai, teisėtarkos dėsniškai, ši kavinė yra jo privati nuosavybė, bet tai nepaneigia tam tikro viešosios nuosavybės jausmo, kuriuo dalinuos su tais, kurie čia irgi savo gražiausias gyvenimo dienas praleidžia. Visi kartu pykstame, kai stalai apstėti svetimųjų, kai kainos be reikalo kyla, kai vidurnaktį reikia i kitus namus nešdintis.

Tad apsitvarkyti reikėjo. Laikraščių savartynas kampe man rodėsi itin neestetiškas. Pats vyras užsėdęs. Žiūrėjau, netoliese išikūres tas emiau rūšiuoti. Su kuriuo man patinka žodžiais žaisti. Skaite kažkokį svetima kalba laikraštį. Kai reikėjo puslapi versti, jis garsiai atsikosojo,

Elenos Tumienės „Karaliai ir Šventieji“

(Atkelta iš 2 psl.)

partio žiedo žalio aksomo vystyk- luos / Nuvyto — Neprašydo“ (46). Čia žemės deivė pasirodo kaip nusikaltimų liudytoja ir baudžianti dievybė, ryšium su tuo, kad akmenys (ypač plokšti, auku- rams naudojami akmenys) ir kal- nai yra Žemynos jėgos centrai.

Žemynos teisingumo aspektas išreikštas ir „Milžinių mergelė“, prielaidoje, kad Neringa būtų galėjusi paskandinti artėjantį priešą savo delno ar prijuostės mostelėjimu:

Daug mišlių buvome įmėne, Tik apie Neringą mes nežinojom nieko, O jei ją tuomet būtume pažinę, — Gal priešą, kurs per amžius mūsų žemes siekia, Lengvai ji prijuostėn ar delnan būtų sutalpinus Ir Baltijos gėlmėsna ... nuskandinus.

(p. 24)

Tumienė linkusi sujungti priešingybes į vienumą, išskirti jos atvaizduotų asmenų ir visuomenių istorijų bendrumą: legendijų ir gyvenimų, karalių ir šventųjų. Knygos įžangoje, eilėraštyje „Karaliai ir Šventieji“, senelės kalba apie skirtumus tarp karalių kelio ir šventųjų sunkesnio kelio (būdingo mūsų tautai ir jos didvyriams), tačiau epilogė ji pabrėžia jų vienybę:

„Gi neštabiausia, iš tiesų, Tai sąjunga karalių ir šventų. Toks buvo JIS — GYVENIMAS, TIESA IR KELIAS“, Žiloi myliama senele Pamašėsi vėl prakalbėjo; O židinij gimtų namų plazdėjo Glostanti gabija, gyva ugnelė.

(p. 8)

Taip sutaikoma priešingybė yra pasikartojantis motyvas eilėraš-

A. a. Marija Gimbutienė

Antano Sutkaus nuotrauka

Iš Antano Sutkaus fotografijų parodos „Pasaulio lietuvių portretai“, kuri buvo atidaryta šių metų spalio 20 dieną Lietuvos dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois.

čiuose, kartu Žemynos išraiškose bei metaforose. „Trijų Karaliu- nių“ serijoje Radvilaitė yra dvigubai palaiminta Žygimanto Au- gusto žodžiais:

Tarp švento Jono vabalėlių, Žvakčių ir varlių vargonų, Štai Viešpatis laimina tave kaip mano žmona, O man pačiam palieka karaliuote vakinuote.

(p. 11)

Vytautas sako dukteriai Sofijai: Istorija vadins tave garbinga motina karalių

O tai daugiau negu, kad karalienė. (p. 13)

Karalienės identitetas priklauso nuo jos santykio su karaliumi arba su tėvyne, laikomų šventais. Panašiai žiūrima į kunigaikštienes, pvz., Nomedą, kuri atsisako meilės riteriui dėl ištikimumo Prūsijos žemei; į „Nemuno Šalies Amazones“ — pasiaukojančias Pilėnų moteris ir Liūtauro žmoną, Gražiną. Kiekviena iš šių moterų, yra karaliaus motina arba visuomenės atstovė ir tautos simbolis, tokiu būdu, sugestijonuojama, ir karalienė, ir šventoji.

(Nukelta į 4 psl.)

Balys Auginas

UŽMIRŠTOJI VĒLINIŲ BALADĖ

1941-ųjų metų Vėlinės Kaune

Partizanams ir bičiuliams — 1941 metų sukilimo dalyviams

Atsimenu Tą Vėlinių naktį Kaune, Kai kapuose Nušvito dangus Nuo miriadų Spindinčių žvakelių — Ir Kaunas paskendo Žvakučių žydėjime Ir minios maldoje — —

Vytauto Prospekte Liepsnojanti pašvaistė — Kaip sentėvių apeiginio laužo Kibirkštys: — Kapuos atgijo vėlės, O gyvųjų lūpose Šlovina Atminimo malda — —

Čežančiais lapais, Šlapio asfalto gatvėmis — Lyg pavasari Išsiliejęs Nemunas — Vilnija tūkstantinė minia — —

Ir ten — prie Dariaus-Girėno Paminklė — šviesų jūroj Nušvitęs dangus — Tartum senieji genties dievai Žvelgtų žvakelių akimis — Lyg andai, šventųjų miškų Tankumyne, kur degė Liepsnojantys mirusių laužai —

Kaip šešėliai tamsoj Pasalūniškai tyko Okupantų sargai, Šunkeliais slapta atskubėję — Šešėliuoti, bet dreba: — (Nejau tūkstantis aštuoni šimtai Šešiasdešimt trečių Vaiduokliškos vėlės?)

Lyg prievartos pančių Žvangėjimas — Sudrumsčia kapų iškilminga Ramybė Įtūžimas. Jėga. Prievarta. — — Vaikų verkimas... Minioj Senelių ir moterų klyksmas — — Ir grubią prievartą perskelia Išprotėjęs moters aidintis Balsas: — Kokie gražūs ponai, Su šoblėn Ir blizgančiom strielbom — — (Ar minioj Juozapotos Dvasia? — —)

Žvakių nušviesti Žiaurūs mongolų veidai, Durtuvais blizgančios akys — — Lyg iš protėvių girios Ištrūkę laukiniai šernai: Jie užuodžia beginklių Maldininkų kraują? — —

Tarp siūbuojančios vėjyje Žvakių gyvybės, Tarp mušamų riksmo Ir aimanų — Lyg ugninga lava Iš jauninga krūtinių Išsiveržia Draudžiamo, tramdomo himno Galingai griausminga giesmė —

Ir toji širdžių susipynus Malda, Lyg ugninga lava, Užlieja mūsų didvyrių Žemę — —

Iš Mickevičiaus Šlėnio, Iš survinta pažadinta Poeto Adomo Šviesioji vėlė — Ji gieda kartu su visais Tautos Jaunystės Ode — — Ir tebūna šlovė mūsų lūpos: „Ir tebūna šlovė mirusiųems, O laisvė tešviečia gyviesiems!“

Ir gailis Poetas, Nespėjęs sukurti Trečiąją Vėlinių dalį — —

paskui dairėsi aplinkui. Tikejaisi, kad jis niekam netrukdė.

Prisiminiai, kad dar nespėjau už Tėvynės savanorio-kūrėjo žiburio aidų ateities laisvės atsiūstas kalėdines kortelės atsilyginti. Gal tik reikėtų jas gražinti, nes jau kovo mėnuo, net ir stačiatikių Kalėdos nuklė užmarštin, jau Velykos už kampo, o aš dar neišsiuntęs kalėdinių kortelių. Jas dar nešiojau kartu, įsivaizduojau, kad dar ant greitųjų spėsiu parašyti. Smagu būna save apgaudinėti. Nuo to būna įdomesnis gyvenimas, o dėl savęs pagavimo teisi pats kaltas. Reikia daugiau kavos.

— Šviesios? — nusijuokiau, kai vyras vėl drebantiom rankom statė kavos puoduką. Mano asmeniškai juokas staiga iškilo mūdiejų viešumon, tikejaisi, kad nuo to jam būtų linksniau.

— TAMSIOS!!! — melodramatiškai atšovė jis, paskui nusišypsavo. Svarbiausia, kad neišsėidė. Žmonės būna ganėtinai jautrūs, kartais neįmanoma su jais pajaukauti. Jautrumas sau, ar jautrumas kitiems? Ir vėl skylame į dvi partijas. Apsikeitėm dviem žodžiais, bet tai lyg atstoja dviejų valandų pokalbį. Pažiūrėsim, kaip čia toliau bus.

— Kokį jūs ten laikraštį skaitote? Gana išpūdingas.

— Kas nors nukniaukė „New York Times“ tai tenka pasitenkinti kitokia spauda. Leidinys vadinas „Lėvynės savanorio-kūrėjo žiburio aidų ateities laisvės“, labai įdomu, — pasiteiravau. Pokalbis visai įdomus.

Stengiaus prisiminti, kas jame gero buvo? — Prisiminimai, nekrologai, sukakčių minėjimai, — ėmiau garsiai galvoti, — kas ten dar?

— Tai viskas apie praeitį, — išveda pada-

vėja. — Ar būna ir naujesnių žinių?

— Nu, suprantate, reiškia, eęę vadinasi, — sumykčiojau besigindamas. Pajaučiau, kad pokalbis jau nuo manęs ruošėsi pabėgti, net ir suvažinėti.

— Suprantu, — pertraukė padavėja. — Turbūt iš jo gaunate perspektyvą, nesijaučiate toks mirtingas.

Man jo pasidarė gaila, reikėjo kaip nors išgelbėti. Buvau iš tikrųjų nuoširdesnė, negu galėjo atrodyti. Aš irgi skaitau laikraščius, kai būna mažiau darbo. Mane erzina, kad jie pasidavė vakar dienos praeičiai. Tam tikri žmonės atsisako skaityti vakar dienos laikraštį, bijo, kad žinios pasenusios, pasens ir jie.

— Jūsų teisybė, — pritariu. — Gauni įspūdį, kad jei ne mes čia toliau gyvenim, dirsim, gylens ir dirbs mūsų palikuonims.

Tas sakinyš šiek tiek per mandriai nuskaubė, tikejaisi, kad ne visi ji girdėjo. O jei girdėjo, turbūt būtų nusijuokę.

— Tai net mandriau skamba, negu to jūsų laikraščio pavadinimas, — nusijuokė padavėja.

— Ar iš tikrųjų? Jaučiaus šiek tiek užgautas. — Gryna tiesa, — tęsiau savo neapgalvotus išvedžiojimus, kurie jau man kilpa rėšo. — Žinote, tam tikri žmonės mėgsta šaipytis iš istorijos. „Tai senienos“, skundžiasi jie. O jaunatvė kaip tik galima semtis iš senovės, — dėsciau toliau, nelabai nutukdamas, kaip tai įmanoma.

— Rimtai? — užklaudė padavėja. — Kaip tai įmanoma? Nesupratu, kam ji užsispyrusi man voktus — ramiai pasakia. — Pagalvokit, — sprendžia. — Štai visi sėdim, kavą ramiai geriam, už durų likusi žmonija skustųši, kad mes laiką gaisinam, o kame esmė? Kad šitaip jau šimtmečius praleidžiamas laikas, gimdomos idėjos. Iš praeities semiam stiprybę, — drąsiai įsivadinau, patenkintas tokiu tautiniu atspalviu, nors vertintame dingsta poetiškumas.

— Nesutinku, — nespėjus mirktelėti atsakė padavėja.

— Kaip tai ne? — spėjau atkirsti, su džiaugsmu, kad dabar pagaliau mano eilė vaidinti didį inkvizitoriu.

Gaila, kad anksčiau neišsivystydavo tokie pokalbiai. Tokie, kuriuose malonu sutikti ar nesutikti, o nepaisant užimtos pozicijos, pasaulis nesikeičia. Nesikeičia, bet ir nestovi vietoj. Juda, sukasi jau nebe viena asim. Jauties gyvensė.

— Nesutinku todėl, kad kavinės esmė visai kitokia. Nėra to ryšio su praeičiu. Čia viešpatauja dabartis. Pagalvok, čia žmonės sueina atsikratyti praeities miego, ryškiau matyti savo aplinką, ją vertinti. Mes kaip tik tai dabar ir darom.

— Bet ar apsimoka taip skirti dabartį nuo praeities? — tardymą tęsė vyras.

— Mes tai darom kalboje, kodėl ne gyvenime? — atsakiau į klausimą klausimu. Šis pašnekoavas man patiko.

Neilgai teko džiaugtis inkvizitoriaus vaidmeniu. Ir vėl mano eilė. Bet smagu. Smagu, kad dar pasauly yra žmonių, kurie neišsėidžia, kai nori draugiškai pasiginčyti, kalba pasinaudoti pigiam, bet vertingam žaidimui.

Dabar stengiaus prisiminti, ką vieną sykį dėstė viena gerbiama profesorė. Kažką apie griežtą ribą tarp kalbos ir gyvenimo.

— Kalba ir gyvenimas, toli gražu ne tas pats. Žiūrėk, — pirštu rodžiau į iškabą. — Skelbia: „šviesi“ ir „tamsi“ kava. O ta šviesi kava saulės neprimena.

Sįsyk suvariau, pagalvojau. Laukiau atsakymo.

— Tai visai kitas reikalas, — ramiai atsakė padavėja. Tai savininko išgalvotas skirtumas. Aš būčiau pavadinęs kitaip.

Jei masalas kabinamas, reikia arba kasti, ar toliau plaukti. Turbūt nepakenks kasti.

— Rimtai? Ogi kaip? — susidomėjęs klausiau.

— Nežinau, gal „nerimties“ ir „rimties“.

— Žmonės gal įsiseistų.

— Galbūt. Bet iš kitos pusės, tokie pavadinimai priverstų juos užsiangazuoti. Per daug žmonių per visą savo trumpą gyvenimą lieka abejingais.

— O kaip būtų su skilimais“ ir „drąsiais“? — Ne visai tas pats skilimas. Reikalas čia eina ne apie jausmus, o apie nužiūrėjimą, asmens nekintamumą brožuus.

— Ar tikrai būna dvi žiūrėjimo? — nuoširdžiai teiravausi.

— Žinoma. Respublikonai ir demokratai. Vaikai ir suaugusieji. Abstinentai ir pijokėliai. Mokytojai ir mokiniai. Vyras ir moterys. Pardavėjai ir pirkėjai. Nerimti ir rimti. Šviesūs ir tamsūs. Ir sunkiai neriminti.

Nesitikėjau, kad išstengsiu tokį dvilypumą sąrašą išvesti. Nelabai žinojau, prie kurio polio savęs priskirti, ar esu padavėja.

— Kas respublikonas ar demokratas, — prikišo vyras, — abudu, bent daugiau ar mažiau, bet kas yra šviesus žmogus, ar tamsus?

— Čia jau reikės paremiančių pavyzdžių, iš kurių pats galėsi spręsti. Mokslinio irodymo nėra, tėra toks pojūtis, kuri sunku apibūdinti.

— Pabandyk, — išdrąsinęs paragino vyras.

— Šviesus žmogus? Lengvai keičia ištikinimus. Lankstus toks labai. Per daug nesierzina, jei kas negerai. Prisiitaiko. Džiaugiasi.

— O ar tamsūs žmonės nesugeba džiaugtis? — liūdnai skundėsi vyras.

— Žinoma, kad sugeba. Gal net dažniau, negu šviesūs žmonės. Kadangi stipresnę kavą geria. Rimtai — mudu čia lygiai tiek pat laiko praleidžiam, pats ir gerai žinai, kad skardžiausias, nuoširdžiausias ir geriausias šis, kurie čia nuolat būna, ne iš tu, kurie tik šiaip su keiliom minutėm atklysta, manydami, kad ma-dinga būtų kavos išgerti, pasirodyti viešumon.

— Bet jei juos laikai rimtesniais, kodėl jie dažniau linkę juoktis?

— Čia dirbdama daug ką esu pastebėjusi. Rimti žmonės išstengia daug kur rasti juoko, heiprastose vietose.

— O iš ko juokiasi?

— Kad dažniausiai tik šaiposi iš tų nerimtesnių žmonių. Murma panosėj, kritikuoja ar tik mėgdžioja kokį kvalesnį pasakymą. Paskui vėl laikraštį sklaido.

Tai turbūt panašiai elgiausi tą rytą. Ne pats kultūringiausias elgesys, bet pagal prigimtį veikiu, to nepakeisi, to ir nenorėčiau. Nežinau, ar net norėčiau save priskirti prie šviesiųjų ar tamsiųjų. Pernelyg paprasta. Yra aritmetika, bet yra ir algebra. Jau vėčiau sudėtingesnio žmonių modelio.

Galvojau, kaip pagaliau iš pokalbio išsisukti — ne todėl, kad nusibodo, bet nujuociau, kad galėjo viskas blogai baigtis. Būčiau neapsigalvojęs ką nors grubesnio pasakęs, ar gal tik paprasčiausia kūno kalba davęs suprastėti, kad jau nebeturiu medžiagos pokalbį pratęsti. Nutariau skubiai temą pakeisti.

— Gal kartais daugiau grietinėlių būtų? — visai nekaltai paklausiau.

— Jums — visada, — įtartinai besišypsodama, be pertraukos skubiai atsakė padavėja.

Saldytuve suieškojau daugiau to pieno ir grietinės mišinio, o pilstydamą pasiūliau savo pašnekovui pailsėti. Buvau neįpratusi piršti bet kokius siūlymus klientams, bet šiam verkiančiam reikėjo.

— Žinote, — pradėjau dėstyti, — turėtumėte šiek tiek nusiraminti. Neprisiimkite už blogą, čia tik siūlymas. Manding, jūsų širdis būtų jums dėkinga. Žiūriu, jūs čia kasdien išmankiat mažiausiai šešis puodukus. Paskui sklaidot mandrius laikraščius. Galima ir ramiau čia užsibūti, būti tikru tamsiuoju. Gyvenimas reikalauja saiko. Jei ne saiko, tai bent blaivumo. Ramybės paprasčiausias. Apie kitus nesirūpinkit. Galite tiek pat kavos išgerti, tik žinokit, kad išsivadintum netinka kiekvienai progai. Taurių jėgas. Grįžkit į žmones.

Buvau tuo metu neįpratęs priimti bet kokius siūlymus, jau nekaltant apie patarimus. Šiuo atveju, tačiau, negalėjau kitaip atsakyti:

— Tu teisi, Melitta, — garsiai paskelbiau, nors tai ne jos tikras vardas. Jos vardo taip ir nežinojau, ir nereiškė žinoti. Ji buvo žmogus. Tu turėt užtekti.

Antano Sutkaus „Basų kojų nostalgija“

Praejusį savaitgalį, spalio 27-29 dienomis, Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, buvo suruošta Lietuvos fotografijos meistro Antano Sutkaus archyvinė paroda, pavadinta „Basų kojų nostalgija“ – 1959-1979 metų fotografijos. Apie šį rinkinį Lietuvos menotyrininkė Ramona Jurėnaitė taip rašo parodos kataloge:

„Atšilimo laikotarpis“ – šešiasdešimtųjų metų pabaigoje – Antano Sutkaus ir jo kolegų Aleksandro Macijausko, Algimanto Kundraus fotografijos padarė lemiamą poveikį visai buvusios Tarybų Sąjungos meninei fotografijai. Į jų paveikslus grįžo kasdieniškas gyvenimas su kasdieniškais rūpesčiais. Jau pati aplinkybė, kad viešai buvo dejuojama dėl abejotinos pažangos, kad buvo atskleista elementaraus gerbūvio stoka, reikė didele drausmą. Politinis turinys buvo reflektuojamas netiesiogiai, bet įtaigiai, ir to meto visuomenė svokė šią kalbą. Rupi tiesa jai buvo socialiai kritiška istorija.

Šiandien mums to meto fotografijos įdomios ir dėl kitų priežasčių. Ypač daugiasluksniška interpretacijų galimybes yra šio judėjimo pradininko Antano Sutkaus kūryba.

Gimtinė Sutkui – ne Puseno „niekieno kraštas“, o konkrečios vietovės su konkrečiais gyventojais. Jam svarbu: kas? kur? kada? Tik iš konkretumo formuluojamas bendresnis vertybės, ir jos šiam menininkui neatsiejamas nuo identiško patiekimo.

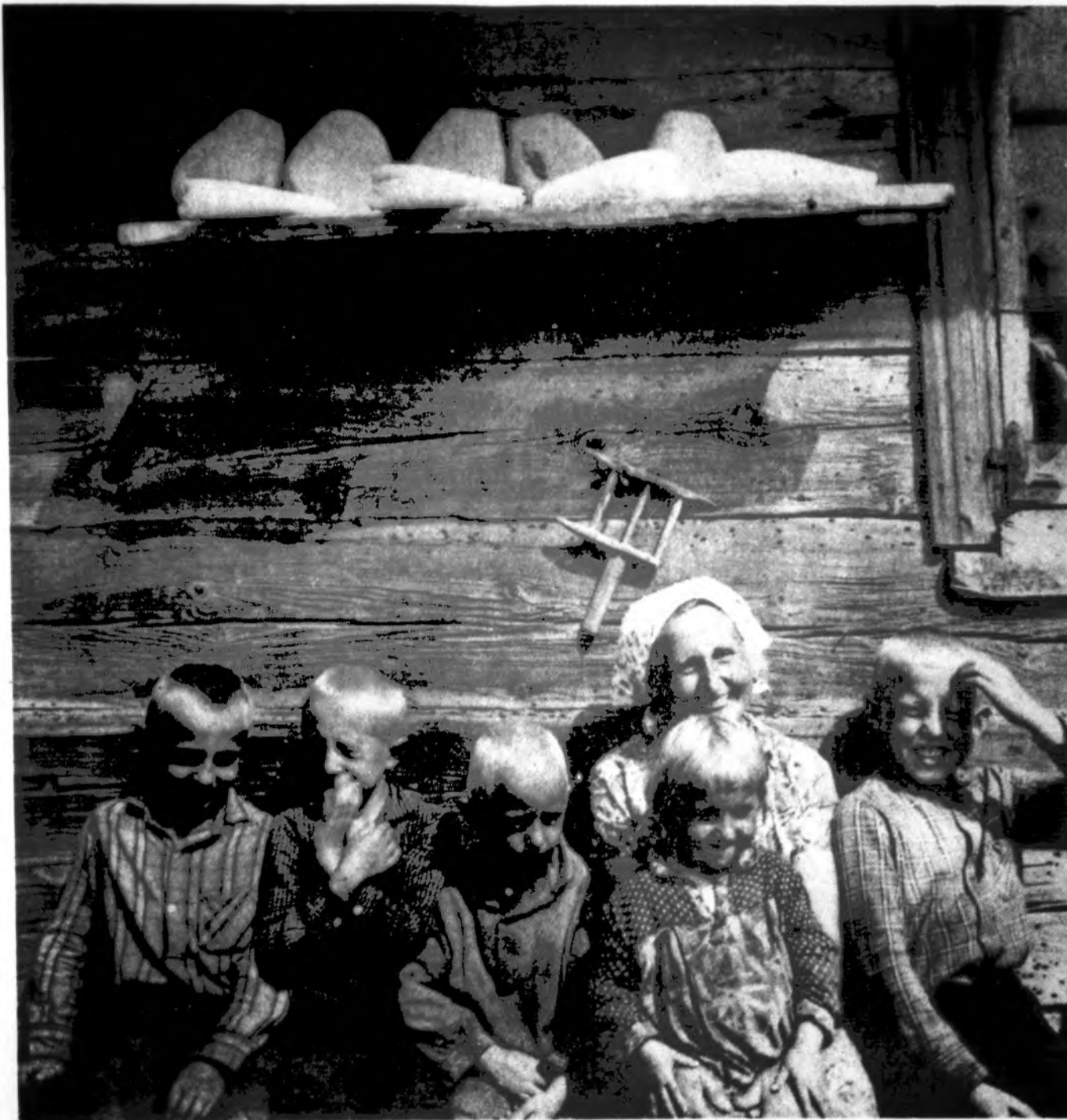
„Basų kojų nostalgija“ – ne tik fotografijų ciklai, bet ir autoriaus biografija, kurioje dėmesys sutelktas ne į save, o į sustikimus su kitais žmonėmis. Savo gyvenimo istoriją fotografas pasakoja per daugybės kitų žmonių gyvenimo istorijas.

Sutkus – nepailstantis stebėtojas, bandantis išaugoti „praeinančių pasaulį“. Išėjo tokie žmonės, kokius matom fotografijoje, o su jais – ir jų gyvenimo būdas. Nebėra tų miestenelių, kaimų, sodybių ir daržų. Viskas šiandien kitaip. Keliasdešimt

metų Sutkus dokumentavo tai, kas pasikeičia to paties krašto žmonių kartose. Jis išsaugojo išnykstančios praeities pėdsakus, naudodamas fotografiją kaip atminties meną. Kartu fotografijos – tai ne pedantiška kronika ar etnografinė registracija. Neteisdamas ir negindamas, nedamas, Sutkus pasakoja tai, ką išgyveno ir patyrė pats. Jis nėra pasyvus stebėtojas – greičiau dalyvis. Sutkaus fotografijų vaizdai išsaugo „praeinančio pasaulio“ syvus. Jie atrodo kupini šnekos ir kvapų. Tai ne inscenizuota, bet ir ne reportažinė fotografija. Užfiksuodamas lemiamą akimirka, Sutkus studijuoja ir analizuoja charakterį ar reiškinį. Jis gali ir pralinksniuoti, ir sugraudinti. Paprastų žmonių gyvenimo kasdienybės jie nesieris egzistencijos absurdiškumo pojūčiu. Sutkus, bet sodrus gyvenimas formuoja ryškius Sutkų traukičius charakterius. Fotografas turi išskirtinį portretisto talentą. Net mažiausios scenose jis neatšako koncentracijos į individą. Fotografavimo aktas jam – žmogaus prapavėjimo procesas. Modelis visada tiesiai žvelgia į objektyvą. Tačiau jo atvirumas išsaugo paslaptį. Žmogus būda, praeitį Sutkus atskleidžia be grotesko ar pataikavimo, jį net nuspėja tokius savo gerbūvio sgebėjimus, kuriems nebuvo galimybių realizuoti. Tai nevienaplaniai charakteriai.

Sutkaus fotografijose nerasis plinkio ir efektingo rakursų, šviesos ir šešėlio dramatiškumą, abstrakciją ar koliažus. Jis – grynos, manipuluotos fotografijos meistras. Sustabdyta akimirka jis suteikia gilumo ir simboliškumo, atsisakydamas bet kokių teatrališkų ar abstrahuojančių būdų. Jo priemonės – gyvenimiška patirtis, smalsumas ir virtuoziska profesionalo koncentracija.

Atrodo, Sutkus tiki ir įtikina mus, kad žmogus esmė sutampa su jo atvaizdu, ir ją galima perteikti fotografijoje“.

Antano Sutkaus nuotrauka (1967)

Visi esame iš vaikystės – ir ką gera turim, ir ką bloga. Be abejonės, daug lemia tėvai, seneliai. Didžiuojusi savo seneliais: jie mane išaugino iki šešiolikos metų, jie man būvo gyvenimo neštai, tikėjimo pavyzdys. Senelis ir senelė griežtai laikydavosi Dešimties Dievo Įstatymų. O gyvenom labai skurdžiai. Atsimenu, mama kepdavo blynus su „tautu“ – garvežių tepalu. Ir vis dėlto vaikai be galo troško skaityti, pažinti pasaulį, išvažiuoti mokytis, būtinai kažko siekti.

Ši paroda yra atodūsiai, nes dabar vis rečiau matau kaimo vaikus. Būk, kad pakirstos šaknys. Visais sunkiausiais laikais, kai Lietuva kildavo į kovą už laisvę, už tautos gyvybę, atgimimas atėdavo iš kaimo. Dabar tegalim pasi-

kliauti tik savo vaikais ir vaikaičiais, kurie turi dar sveikų genų ir pažinimo troškuli.

Tikiu, kad kiekvienas žmogus turi savyje katedrą. Nežinau, kiek jų sugriauta mano fotografijų herojams. Maniškė – novers anos epochos. Pabandyk dabar atstatyti nur vieną jos koplyčią, kad galėtum rasti prieglobstį savo sielai. Palaimingas basų kojų metas...

Tokia mano asmeninė gaida, joki būdu nesistoma su politika. Tad kaip atskirti nostalgiją fotografijoje nuo savosios vaikystės, nuo to meto kaimo, nuo savosios dar nesugriautos katedros nostalgijos. Nors ir hoks būtų buvęs metas, ar gali nejausti vaikystės ir jaunystės ilgesio...

Ir nerandu kito pagarbos žodžio tai aplinkai ir to meto žmonėms kaip ši mano pirmoji archyvinė paroda.

Antanas Sutkus

Naujas lietuvių kalbos turtų aruodas

(Atkelta iš 1 psl.)

yra išvestas iš labai senos indoeuropietų prokalbės šaknies, iš kurios beveik visos indoeuropiečių kalbose buvo įvairiais būdais išvesta labai daug žodžių. Todėl ir veiksmažodis *traukti*, kuris lietuvių kalboje labai seniai ir plačiai vartojamas, įsigijo labai daug reikšmių. Jų skaičius atrodo taip:

- traukti – 55 reikšmės
- atitraukti – 15 “
- įtraukti – 28 “
- nutraukti – 34 “
- patraukti – 53 “
- partraukti – 6 “
- pertraukti – 28 “
- pratraukti – 21 “
- pritraukti – 31 “
- sutraukti – 28 “
- užtraukti – 30 “

Iš viso: 393 reikšmės... Juk, manau, mes beveik visi dar atsimename Maironio „Jaunimo giesmę“, kuri prasideda taip:

*Užtrauksim naują giesmę, broliai,
Kurį jaunimas tesupras...*

Šį sakinį ir rasime šio tomo 720 puslapyje su užtraukti 38-ąja reikšme: „uždauoti, užgiedoti“. Kiek čia, kaip ir visur šiame tome, skambiu ir labai gražiu kalbos pavyzdžiu surinkta! Mes čia pacituosime tik du:

„Gaidys emė ir užtraukė, kiek kakarinė leido“;
„Alė, kad užtraukė vyrai grįždami, net per visą miestelį nuskambėjo“.

Ypač graubū tokius skaitinius skaityti dabar, kada Lietuvos kaimuose ir miesteliuose jau labai retai tesuskamba dainos. Gal niekados daugiau – bent mūsų laikais... Ten dainų niekas neužtrauks... Tik laidotuvėse kaimo giedoriai užtrauks dar vis senąsias kantičkų giesmes ir graudžias litanijas...

Dar norėčiau paminėti vieną gal irgi „trūkumėlių“: neteko pastebėti, kad kur nors būtų cituojami pavyzdžiai iš Sibiro tremtinių poezijos arbinimų, kurių bei kalinių atsiminimų, kurių Lietuvoje jau yra apščiail paskelbta – laikraščiuose, žurnaluose ir knygose. Teisybė, yra cituojami tremtinio ir kalbinio Antano Miškinio raštai. Gal vienur

kitur kas nors cituojama ir iš garsiųjų Antano Miškinio Sibiro „Psalmių“... Gal kada nors koks nors labai kruopštus ir darbštas studentas rašys seminaro parba tokiomis temomis ir atidžiai perskaitys visus šio tomo 1,087 puslapius.

Kaip ir kituose LKŽ tomuose, ir šiame tome labai daug tautosakos turtų ir puošmenų: iš liaudies dainų, pasakų, padavimų, sakmių, patarlių, prietarų, priežodžių, mįslių ir pan. Čia duosime tik kelis pavyzdžius:

- (1) Trikampis tvartelis, ten baltas veršelis (grikis).
- (2) Kai dėsiu, tai trilinkas per langą išleksi!
- (3) Poezija negali tik trimituoti ir sukti.
- (4) Jie bambą į bambą trynė (soko).

Vilniuje teko sužinoti, kad ir XVII LKŽ tomas jau yra atiduotas spausdinti. XVIII tomas baigiamas ruošti. Ruošiami ir XIX ir XX tomai. Tik sunku esą su pinigais ir spaustuvėmis... Gal – šalia LF ir DF reikėtų steigti ir LKŽF – Lietuvių Kalbos Žodyno Fondą...

Iš kitos pusės, man šį rudenį Vilniuje ir Kaune keliolika žmonių tvirtino, kad šiuo metu Lietuvoje esą keliolika tūkstančių milijonierių. Jau esą ne paslaptis, kad šie naujieji Lietuvos turtuliai turi Šveicarijos ir kituose Vakarų Europos bankuose pasidėję daugiau negu du milijardus dolerių. Taip, ne du milijonus litų, o du milijardus dolerių (USD). Gal tai tik graži pasaka, nežinau...

Kaip ten bebūtų, Lietuvoje išitinkęs, kad visos Lietuvos ir visų lietuvių pats svarbiausias uždavinys turėtų būti toks: paibaigti leisti šį svarbų LKŽ ligi 2000 metų. Tai didžiulis – ir beveik vienintelis – mūsų tautos turtas, ir viso pasaulio kalbininkai laukė laukia pilno Lietuvos kalbos žodyno.

Druskininkuose paskelbtas šių metų Jotvingių premijos laureatas. Juo tapo poetas *Sigitas Parulskis* už eilėraščių rinkinį *Mirusiųjų knyga*. Pagal tradiciją laureatas paskelbiamas ir apdovanojamas per lietuvių PEN centro organizuojamą „Poetinių Druskininkų rudenį“.

Lietuvių kilmės dailininkas Robertas Kaupelis

EDITA NAZARAITE

Bevartant prestižinį Amerikos dailės žurnalą *ARTnews*, žvilgsnis užkliuvo už lietuviškos vieno dailininko pavardės: Robertas Kaupelis. Paskambinau į galeriją, kurioje menininkas rodo savo tapybą, gavau jo studijos telefoną ir tuo pačiu progą pakalbėti su juo. Na, žinoma, dailininkas Robertas Kaupelis lietuviškai nekaltai! Jau trečioji karta. Jo senelis atvyko iš Lie-

tuvos, tačiau tėvai gimę jau Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tačiau dailininkas savo tautinės kilmės nesigina, ir pavardės savo nesudarkė, nesuamerikonino, taigi, pagalvoju sau, kodėl gi neparašius apie lietuvių kilmės meno žmogų.

Tapytojas Robertas Kaupelis gimė 1928-ais metais Amsterdam, New York. Dailės mokslus ėjo Buffalo koledže, pedagogikos daktaratą įsigijo Columbia universitete.

Dailininkas Kaupelis dirbo pedagoginį darbą New York'o universitete net trisdešimt dvejus metus, o 1988-ais išėjo į pensiją ir atsidėjo tik tapybai. Jo darbai nuolat rodomi New York'o Circle galerijoje, nemažai darbų dailininkas parduoda, paveikslų kainos prasideda nuo 1000 dolerių.

Robertas Kaupelis išleido dvi piešimo metodikos knygas, vieną 1966-ais, kitą – 1980-ais metais. Parodos pradėjo taisyti nuo 1953-ųjų metų, dalyvaudamas tais gavo ir pirmą apdovanojimą – „Purchase Award by Collectors of American Art.“ Dailininkas yra surengęs daugiau kaip keturiasdešimt personalinių parodų. Dailininkas daugiau nei dvidešimtyje šimtuose grupinių parodų, tarp jų ir garsiajame Whitney muziejuje bei Modernaus meno muziejuje, New York'e. Dailininko darbu yra įsigiję dešimtys korporacijų, tokių, kaip Mobil Oil, Phillip Morris, Mercedes Benz, General Electric, bei nemažai šalies universitetų, bankų ir kitų įstaigų, įstaigų.

Dailininkas Robertas Kaupelis pasakoja, kad jau nuo pat vaikystės svajojo būti menininku. Baigęs dailės mokslus, dailininkas pradėjo mokytojauti, dėstė dailę vidurinėse ir pradinėse mokyklose. O po darbo intensyviai tapydavosi. Dirbdavo iš karto su trimis dromėmis. Iš pradžių dailininkui teko pamatyti nemažą vargą, gyvenimą su žmona pradėjo mobiliame namelyje. Šiandien jis turi dvi priejas: vieną New York'e, o kitą – srij savo Yorktown, Westchester County.

Kaupelis drobo apsitempia pats, tačiau nudažo dažus – tai

Robertas Kaupelis

vis sunkios pradžios pamokos. Dažnai jis tapo ant didelio formato drobų. Save apibūdina kaip abstraktaus ekspresionizmo srovės kūrėją.

Kaupelio abstrakčiajai tapybai būdingi tiršti ir drūsūs potėpiai, derinami paveikslu plokštumoje su griežtomis geometrinėmis figūromis ir linijomis, o visa kompozicija pavirsta į gavių ir skaisčių spalvų fantastinius peizažus. Dailininkas sako, kad jam paveiksls ikonografija jeigu jis atsiranda per ieškojimų ir atradimų procesą, jos neatšako. Kaip pažymi dailės kritikai, Robertas Kaupelis skiriasi iš kitų abstraktaus ekspresionizmo pavakrais dailininkų tuo, kad jis labai kruopščiai komponuoja ir atlieka savo tapybos darbus, aptaiki ir taikliai parenka spalvines gamas, jam būdingos violetinės, mėlos, oranžinės ir šviesiai žalios spalvos, derinamos

Elenos Tumienės „Karaliai ir Šventieji“

(Atkelta iš 3 psl.)

Dvilypis moters asmuo atitinka jos archetipą, būtent Žemės Motinos susiliejamą su krikščioniškąja Dievo Motina šiame kontekste, kaip ir per amžius liaudies meno skulptūrose. Šv. Marija pasirodė trijų moterių logijoje „Šventoji Šiluva“, garbinama, vadinama epitetais „Šviesi Karalienė“, „Šventiausioji Panelė“, ir „Lietuvos Karalienė“. Tačiau ji yra atvaizduota paprastai, lydimą piemenis vizijos ir lobų skrynios atkasimo duomenis:

*Jiems Ji ant akmens šviesi
Ašarotu veidu ginti Lietuvą
žadėjo;
Jam – seneliui, sapne tarė: „Čia kasi“
Ir surado žmonės arnotus, indus,
šventus aliejus.*

su tamsiomis dėmėmis bei plokštumomis. Dailininkas Kaupelis dirba su akrilinėmis dažais. Kaip sako dailininkas, pradėdamas darbą jis neturi jokios idėjos, ji atsiranda tik tuomet, kai dailininkas ima vedžioti teptuku po visą drobę. Pastaruoju metu Kaupelio abstraktaus drobėse atsiranda ir realistiniai motyvai, tai – namai, medžiai, žolės. Bet tai vis tiek antriniai elementai dailininko darbuose. Jo paveiksluose vyrauja ekspresyvių potėpių, sodrus plėmas ir nevirus linijos.

*O kai vakarais jie ginė gyvulius namolei,
Ant jaunų galvelių ir auro lėš.*
(p. 49)

Atrasta lobų skrynija, paženklinanti šią vietovę malone, yra „Keratinis akmuo... bokštų Tėvynės bažnyčių“ (47). Tokiu būdu Dievo Motina yra sujungama su žeme ir su Bažnyčia.

Žemynos populiacijai glūdi *Karalių ir Šventųjų* potekstėje, tarpe daugelio temų, kurias Tumienė sąmoningai vystė savo poezijoje: lietuviškos moters charakterio, karalių ir kunigaikštienų, rašytojų, lietuviškų papročių, kintančio gamtos įvaizdžio, karalių ir šventųjų, ir kitų. Dievės aspektu gvildinimas yra abstraktus traktavimas jausmingos, turiningos ir dažnai asmeniškai lyrikos; tokiu priėjimu šia proga čia praleidžiami istoriniai momentai, didvyrių veiksmai, psichologiniai niuansai, ir eilėraščių, dedikuoti bičiuliams Kalifornijoje. Iš šio rinkinio dalis, glaudžiai susijusi su autorės kilme, lyriškai dvasia ir religingumu (priešišimo prie žemės prasmės, kaip ir krikščioniškumo).

Marija Gimbutienė yra sakiusi, kad jos atsakymas į klausimus,

kodėl ji rašė apie gynocentrinę Europą, kodėl emėsi šifruoti tos kultūros simbolinę sistemą, kodėl pasitelkė mitologiją ir tautosaką priešistoriniams įvaizdžiams suaprašti, ... dažnai užtrampa: „visų pirma dėl to, kad užaugau Lietuvoje. Krašte, kur mano jaunystės metais dar tekejo šventų, kur augo šventi žmonės, kur ošė miškai, pilni gyvybinės jėgos, kur žmonės alsavo žemės ritmu, kur dievybė buvo juntama ir vandenį, ir akmenį, ir paukštį, ir medžio žievėle...“ (93.06.11 Kaune). Galima manyti, kad panašiai, Elenos Tumienės jaunystė ir paauglystė „šventoji Žemaitijoj“ nušvietė jos žvilgsnį į Lietuvos praeitį, istoriją, į lietuvių vietoves ir asmenybes, ir savaime nubrėžė senosios baltų religijos sluoksnį *Karalių ir Šventųjų* mikrokosme.

Naudota literatūra:

- Marija Gimbutienė, „Baltų mitologija“, Mokslas ir Gyvenimas, Vilnius 1989. Nr. 1-6.
- Marija Gimbutienė, *The Language of the Goddess*. New York: Harper Collins Publishers, Inc. 1989.
- Algirdas J. Greimas, *Apie dievus ir žmones*. Chicago: AM & M Publications, 1979.
- Elena Tumienė, *Karaliai ir Šventieji*. Los Angeles: „Lietuvių dienos“, 1995.

Robertas Kaupelis

„Tumble Town“